

Ex-ante hodnocení návrhu na podporu vytvoření a kultivace systémových podmínek pro rozvoj excellence

17. září 2024

Ex-ante hodnocení návrhu na podporu vytvoření a kultivace systémových podmínek pro rozvoj excelence

Zpráva byla vypracována v rámci projektu Strategická inteligence pro výzkum a inovace (MS2104) podpořeného Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy.

Autor

RNDr. Vladislav Čadil, Ph.D.

Obsah

1	Úvod	5
2	Zaměření a cíle programu a jejich relevance národním prioritám, strategiím a koncepcím	6
2.1	Z jakých koncepcí a strategií vychází návrh programu?.....	6
2.2	Jak je program relevantní aktuálním prioritám v předmětné oblasti?	7
2.3	Na jaké společenské potřeby program reaguje?	7
2.4	Jsou tyto potřeby analyzovány a je řádně zdůvodněna potřeba intervence programu?	8
2.5	Jakým způsobem program vychází z evaluace předchozích relevantních programů?	8
2.6	Jaká je synergie, popř. komplementarita s jinými programy?	8
2.7	Jak odpovídají cíle programu výsledkům analýzy řešené problematiky?	9
2.8	Jak jsou cíle programu hierarchicky strukturované?	9
3	Intervenční logika programu	9
3.1	Co má program změnit ve srovnání s výchozím stavem?	9
3.2	Jak je popsána intervenční logika programu?	9
3.3	Jak odpovídá intervenční logika zaměření a cílům programu na straně jedné a výchozí situaci (řešenému problému) na straně druhé?	10
4	Výsledky, přínosy a dopady programu	10
4.1	Jak odpovídají očekávané výsledky společenských potřebám, na které program reaguje, a stanoveným cílům programu?	10
4.2	Jak odpovídají stanovené formy výsledků očekávaným výsledkům?	10
4.3	Jaké jsou očekávané přínosy programu?	10
4.4	Jak odpovídají očekávané výsledky předpokládaným přínosům a dopadům?	11
4.5	Jsou předpokládané přínosy a dopady v souladu se společenskými potřebami a cíli programu?	11
5	Výdaje programu	11
5.1	Jsou výdaje programu stanoveny reálně ve vztahu k zaměření a cílům programu?	11
5.2	Jak odpovídá škála uznatelných výdajů cílům a aktivitám programu?	12
6	Aktivity programu a příjemci podpory	12
6.1	Jak odpovídají podporované aktivity cílům programu, očekávaným výsledkům a předpokládaným přínosům a dopadům?	12
6.2	Jak odpovídá vymezení příjemců podpory zaměření a cílům programu?	12
7	Způsob realizace	12
7.1	Jakým způsobem bude program realizován?	12
8	Hodnocení a výběr projektů	13
8.1	Jak budou hodnoceny návrhy projektů?	13
8.2	Jakým způsobem budou vybírány projekty k podpoře?	13

8.3	Jak bude probíhat průběžné a závěrečné hodnocení projektů?.....	13
9	Monitorování programu a jeho evaluace	13
9.1	Jak bude probíhat monitorování programu?	13
9.2	Jak bude využito monitorování programu?	14
9.3	Jakým způsobem bude program evaluován?.....	14
9.4	Jak bude sledováno a hodnoceno splnění cílů programu?	14
9.5	Jak budou využity výsledky evaluace?	14
9.6	Jak bude sledováno a hodnoceno dosažení výsledků, přínosů a dopadů?.....	14
10	Vymezení rizik.....	15
10.1	Jakým způsobem jsou identifikovaná rizika relevantní zaměření, cílům, aktivitám a způsobu implementace programu?	15
11	Závěry a doporučení.....	15

1 Úvod

Účelem ex-ante hodnocení je posoudit efektivitu zaměření programu ve vztahu k identifikovaným problémům a výzvám na straně jedné a jeho cílům, podporovaným činnostem, finanční alokaci a způsobu implementace na straně druhé. Předložené ex-ante hodnocení se zaměřuje na program na podporu vytvoření a kultivace systémových podmínek pro rozvoj excelence (dále jen „program EXCELENCE“), který bude realizovat Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) v letech 2026-2030.

Cílem ex-ante hodnocení bylo zhodnocení návrhu programu dle požadavků stanovených v Základních principech přípravy a hodnocení programů a skupin grantových projektů výzkumu, vývoje a inovací schválených usnesením vlády ze dne 13. května 2015 č. 351 části I. a Postupu Rady při hodnocení návrhů programů účelové podpory a skupin grantových projektů, který byl schválen Radou pro výzkum, vývoj a inovace (dále jen „RVVI“ nebo „Rada“) na jejím 351. zasedání dne 29. listopadu 2019. Uvedené principy navrhují základní strukturu ex-ante hodnocení, přičemž umožňují ji modifikovat podle povahy a zaměření hodnocených programů. Postup Rady na tyto principy navazuje a představuje doporučený postup při zpracování návrhů nových programů účelové podpory a skupin grantových projektů a jejich posuzování RVVI před jejich předložením vládě ke schválení.

V souladu s výše uvedenými dokumenty se ex-ante hodnocení zaměřilo na tyto oblasti:

- Zaměření a cíle programu a jejich relevance národním prioritám, strategiím a koncepcím;
- Intervenční logika programu;
- Výsledky, přínosy a dopady programu;
- Výdaje programu;
- Aktivita programu a příjemci podpory;
- Způsob realizace;
- Hodnocení a výběr projektů;
- Monitorování programu a jeho evaluace;
- Vymezení rizik.

Metodologicky provedené ex-ante hodnocení vycházelo z doporučení Rakouské platformy pro evaluaci výzkumných a inovačních politik FT-EVAL¹ a metodologických dokumentů vypracovaných v návaznosti na nejlepší mezinárodní praxi:

- Čadil, V. (2012): Obecný rámec pro hodnocení programů výzkumu, vývoje a inovací a jeho možné využití v České republice. Ergo 07/02, s. 3-9.
- Čadil, V. (2020): Ex-ante hodnocení programů výzkumu, vývoje a inovací. Oponentura, nebo proces? <https://vedavyzkum.cz/blogy-a-komentare/vladislav-cadil/ex-ante-hodnoceni-programu-vyzkumu-vyvoje-a-inovaci-oponentura-nebo-proces>
- Srholec, M. (2015): Návrh obecných zásad hodnocení programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací a potřebných systémových změn. Praha, MŠMT.

Pro evaluaci byl využit přístup kombinující rešerši a analýzu dokumentů s expertním přístupem evaluátora.

Ex-ante evaluace byla provedena jako proces doprovázející přípravu programu. Po vypracování základních tezí programu, které navrhly strategické zaměření programu, byla provedena první část hodnocení. Zaměřila se na posouzení potřeb a východisek programu a zacílení programu. Po následném rozpracování návrhu programu bylo provedeno zhodnocení intervenční logiky programu a jeho parametrů. Další fáze hodnocení následovala po dopracování návrhu programu a sledovala

¹ https://www.fteval.at/content/home/standards/fteval_standards/

kritéria hodnocení a výběru projektů a způsob monitorování a evaluace programu. Výstupem každé části hodnocení byla doporučení k úpravě programu. Jejich zapracování bylo vždy sledováno v další fázi hodnocení.

Následující text přináší odpovědi na stanovené evaluační otázky. Tyto odpovědi se vztahují ke konečné verzi návrhu programu, nikoliv k jeho pracovním variantám, které byly posuzovány v rámci zmíněných etap hodnocení. Doporučení vzešlá z jednotlivých etap hodnocení nejsou uvedena, protože byla zpravidla zapracována, a tedy již nejsou aktuální. Jejich výčet by nadto snižoval přehlednost hodnocení.

Zpráva je strukturována podle oblastí hodnocení, přičemž pro každou oblast hodnocení jsou stanoveny evaluační otázky. Tyto evaluační otázky vycházejí z kritérií stanovených v Kontrolním listu, který je přílohou výše uvedeného Postupu Rady. Tato kritéria jsou vesměs formulována binárně. Pokud by byla při ex-ante hodnocení použita v nezměněné podobě, mohlo by takové hodnocení ustrnout jen v hledání binárních odpovědí, čímž by vyvstalo riziko, že by hodnocení mohlo sklouznout k přílišnému formalismu a opomenutí vnitřní logiky programu. Snahou evaluátora však bylo evaluovat program v jeho celistvosti. Z tohoto důvodu byla kritéria přeformulována do evaluačních otázek, na něž většinou není možné odpovědět jednoduše ANO/NE, ale k jejichž zodpovězení je třeba pochopit vnitřní logiku programu a jednotlivé oblasti hodnocení chápat z hlediska programu jako celku. Otázky však nejsou formulovány tak, aby na ně evaluátor přímo odpověděl. Takový přístup by v některých případech mohl vést jen k opakování částí textu programu. Jsou formulovány tak, jak si je klade evaluátor při analyzování programu, při hledání informací nezbytných pro stanovení svého verdiktu k jednotlivým oblastem hodnocení a formulaci případných doporučení. Ta jsou uvedena v závěru této evaluační zprávy.

Předložená evaluace vychází z těchto dokumentů:

- Teze programu a jeho jednotlivé varianty průběžně předkládané k evaluátorovi;
- Koncepce institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR

2 Zaměření a cíle programu a jejich relevance národním prioritám, strategiím a koncepcím

2.1 Z jakých koncepcí a strategií vychází návrh programu?

Text programu uvádí, že program EXCELENCE je jedním z nástrojů realizace Koncepce institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR a současně reformního opatření komponenty 5.3 Národního plánu obnovy.

Dále uvádí, že program vychází z následujících strategických a koncepčních dokumentů:

- Národní politika výzkumu, vývoje a inovací České republiky 2021+, a to zejména z popisu cíle 3 *Zvýšit kvalitu a mezinárodní excelenci výzkumu a vývoje v ČR, dosáhnout zvýšení otevřenosti a atraktivity ČR pro mezinárodní výzkum a vývoj a zintenzivnit integraci VaVal ČR do Evropského výzkumného prostoru;*
- Inovační strategie České republiky 2019-2030, především pilíře *Inovační a výzkumná centra;*
- Národní výzkumná a inovační strategie pro inteligentní specializaci České republiky 2021–2027, především a její horizontální priority *Veřejný výzkum a vývoj;*
- Národní priority orientovaného VaVal.

Návrh programu uvádí všechny relevantní národní strategické a koncepční dokumenty, přičemž se odkazuje na konkrétní priority, pilíře či opatření těchto dokumentů. Konstatuje, že program přispívá k jejich realizaci. Dále uvádí, že vzhledem k obecnému oborovému vymezení programu není možné

předem specifikovat míru jeho vlivu na plnění cílů a priorit těchto dokumentů, přičemž tato bude zjišťována při průběžné a závěrečné evaluaci programu. To je jistě relevantní vysvětlení, které však klade vyšší nároky na evaluaci programu.

2.2 Jak je program relevantní aktuálním prioritám v předmětné oblasti?

Text programu uvádí relevanci strategickým a koncepčním dokumentům uvedeným výše. V případě Koncepce institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR je program jedním z nástrojů její realizace a v této koncepci je program podrobněji charakterizován. Stejným způsobem je program specifikován v komponentě 5.3 Národního plánu obnovy, v níž je program součástí reformy *Strategicky řízený a mezinárodně konkurenceschopný ekosystém VaVal*. Z tohoto důvodu je strategické vymezení programu EXCELENCE plně v souladu se vymezením programu v uvedené koncepci a Národním plánu obnovy.

Návrh programu EXCELENCE uvádí soulad s cílem 3 *Zvýšit kvalitu a mezinárodní excelenci výzkumu a vývoje v ČR, dosáhnout zvýšení otevřenosti a atraktivity ČR pro mezinárodní výzkum a vývoj a zintenzivnit integraci VaVal ČR do Evropského výzkumného prostoru* a opatřením 13 *Zapojení výzkumných týmů do Horizontu Evropa, případně dalších programů EU, oboustranná mezinárodní mobilita a mezinárodní spolupráce výzkumných organizací a podniků, a podpora systémového zpřístupňování výsledků vědy a výzkumu* Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací České republiky 2021+.

V případě Inovační strategie České republiky 2019-2030 je program relevantní pilíři *Inovační a výzkumná centra (Czech Republic – the country for EXCELENCE)*, konkrétně cíli *Podpora excelentních center vyplývajících ze Strategie chytré specializace – světové vizitky ČR v oblasti nejpokročilejších technologií* a nástroji *Zapojení klíčových evropských programů pro rozvoj excelentních výzkumných center*.

Pokud jde o Národní výzkumnou a inovační strategii pro inteligentní specializaci České republiky 2021–2027, je program relevantní zejména horizontální prioritě *Veřejný výzkum a vývoj* a jejím strategickému cíli zvýšení kvality veřejného výzkumu).

Program EXCELENCE není oborově vymezen, proto je relevantní všem prioritám stanovených v Národních prioritách orientovaného VaVal.

Strategické vymezení programu, jeho obecné oborové vymezení a široké škála aktivit na podporu rozvoje excelence zajišťují maximální relevanci programu prioritám a potřebám v oblasti posílení excelence stanoveným v uvedených strategických dokumentech.

2.3 Na jaké společenské potřeby program reaguje?

V souladu s Koncepcí institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR a dalšími výše uvedenými dokumenty, z nichž vychází, program svým zaměřením reaguje na dvě základní potřeby:

- Vytvoření strategicko-institucionálně-administrativního zázemí pro posilování excelence a zapojení do mezinárodní spolupráce v rámci ERA;
- Podpora excelentního VaV.

V případě prvně uvedené potřeby program konkrétně reaguje zejména na tyto potřeby:

- Vytvoření podmínek pro větší zapojení do Evropského výzkumného prostoru (ERA);
- Transfer excelence ve výzkumné organizaci;
- Vytvoření motivačních mechanismů pro realizaci excelentního VaV;
- Vytvoření interních mechanismů na principu Seal of Excellence;

- Vytvoření podmínek pro působení špičkových zahraničních odborníků a návrat českých výzkumníků ze zahraničí.

Potřeby uvedené v druhém bodě je možné blíže charakterizovat takto:

- Zachování personálního složení a zajištění činnosti excelentních vědeckých týmů;
- Vytvoření a rozvoj nových excelentních výzkumných týmů;
- Zapojení studentů doktorských studijních programů do excelentního VaV.

Program tedy reaguje na aktuální společenskou výzvu v oblasti rozvoje VaV. Nízká úroveň excelence a absence či nedostatečné rozvinutí institucionálních podmínek pro její rozvoje je častým tématem debat na všech úrovních řízení VaV v ČR. Nízká úroveň excelence má řadu negativních dopadů na rozvoj VaV v ČR a posilování její konkurenceschopnosti. Znamená např. menší zapojení do mezinárodní spolupráce ve VaV a tedy také omezenější čerpání prostředků evropských programů VaV a menší možnost ovlivňovat směřování evropských výzkumných politik, nižší kvalitu poznatků VaV, které mohou být využity v inovacích a umožnit, aby se ČR dostala mezi přední inovátory a technologické leadery.

2.4 Jsou tyto potřeby analyzovány a je řádně zdůvodněna potřeba intervence programu?

Významnou slabinou navrženého programu je, že potřebnost programu není doložena specifickou analýzou, která by zhodnotila úroveň excelence a způsob její podpory v ČR. Podkladová analýza není ani součástí Koncepce institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR. Její součástí je pouze velmi obecné zhodnocení stavu excelence v ČR a přehled nástrojů na podporu excelence. Toto zhodnocení sice dokazuje potřebnost programu, ale nepřináší informace potřebné pro konkrétní zaměření a nastavení parametrů veřejné soutěže. Potřebnost programu tak lze vyvozovat spíše z výše uvedených dokumentů, z nichž program vychází, než z analytického zhodnocení.

2.5 Jakým způsobem program vychází z evaluace předchozích relevantních programů?

Protože program EXCELENCE svým zaměřením nenavazuje na žádný předchozí program, nebylo možné při jeho přípravě využít evaluace předchozích programů. Nebylo možné využít ani evaluace jiných programů cílících na rozvoj excelence (např. ERC CZ, EXPRO), neboť dosud nebyla vypracována jejich průběžná evaluace.

2.6 Jaká je synergie, popř. komplementarita s jinými programy?

Návrh programu uvádí synergii, resp. komplementaritu se skupinami grantových projektů EXPRO a JUNIOR STAR a programem ERC CZ, Dioscuri, aktivitami aktivit MSCA COFUND CZ (Seal of Excellence) v rámci OP JAK a podpůrnými informačními a analytickými nástroji, jako jsou projekty sdílených činností STRATIN+ a CZERA či Česká styčná kancelář pro vzdělávání a výzkum v Bruselu (CZELO). U jednotlivých skupin grantových projektů a programů je popsáno, na jaké aktivity se zaměřují, synergie (komplementarita) je však jen obecně specifikována. Z důvodu maximalizace požadovaných efektů programu by bylo žádoucí, aby program EXCELENCE nepodporoval stejné aktivity jako uvedené programy, nýbrž se zaměřil spíše na komplementární aktivity, případně již podporované aktivity dále rozvíjel ve smyslu jejich vyšší účinnosti (tj. napomáhal intenzivnímu rozvoji).

2.7 Jak odpovídají cíle programu výsledkům analýzy řešené problematiky?

Text programu stanovuje cíl „rozvinout institucionální zázemí veřejných vysokých škol pro posílení a další šíření excelence ve VaVal vědeckých týmů z ČR úspěšných v rámcových programech EU a dalších obdobných mezinárodních programech na podporu VaVal“. Dále uvádí, že účelem programu je „prostřednictvím rozvoje administrativního zázemí veřejné vysoké školy zajistit podmínky pro udržení, resp. další rozvoj výzkumných týmů po skončení realizace mezinárodního projektu, který inicioval jejich vytvoření a/nebo jejich kvalitativní změnu“.

Formulace cílů evaluovaného programu vychází z výše uvedených koncepčních dokumentů, zvláště z Koncepce institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR, jejímž je jedním z klíčových nástrojů realizace. Z porovnání cíle a účelu programu a formulace cílů a priorit výchozích koncepčních dokumentů vyplývá, že cíle programu z nich vycházejí v maximálně možném rozsahu (tedy aniž by došlo ke změnám v zaměření cílů závazných strategických dokumentů).

2.8 Jak jsou cíle programu hierarchicky strukturované?

Evaluovaný program má jen jeden cíl a nemá stanoveny žádné specifické cíle. Proto není možné zhodnotit jejich hierarchickou strukturu.

3 Intervenční logika programu

3.1 Co má program změnit ve srovnání s výchozím stavem?

Požadovaná změna, které by měl program dosáhnout, je popsána v intervenční logice programu. Jak bylo uvedeno výše, je cílem programu rozvoj institucionálního zázemí veřejných vysokých škol pro posílení a další šíření excelence ve VaVal vědeckých týmů z ČR úspěšných v rámcových programech EU a dalších obdobných mezinárodních programech na podporu VaVal.

Program bude podporovat dva typy aktivit: (i.) vytvoření či posílení institucionálního zázemí pro posílení excelence a (ii.) realizaci VaV aktivit excelentních výzkumných týmů. Program tedy chápe, že rozvoj excelence nezajišťuje jen přímá podpora VaV, ale zejména vytvoření strategicko-institucionálně administrativních podmínek (zázemí), které umožňují rozvoj a šíření excelence ve výzkumné organizaci. Podpora se tak primárně nesoustředí jen na konkrétní týmy a jejich aktivity (jako je tomu u jiných programů, které se zaměřují na podporu excelence), ale na vytvoření institucionálního prostředí, které umožňuje kromě rozvoje excelence také její šíření mezi další týmy a obory VaV a další (intenzivní) rozvoj excelence výzkumných týmů, které již dosáhly určité úrovně excelence.

3.2 Jak je popsána intervenční logika programu?

Výše zmíněná požadovaná změna je transformována do intervenční logiky programu stanovené ve smyslu logické posloupnosti vstupů, aktivit, výstupů, výsledků a dopadů. Ta je v podobě přehledného schématu součástí návrhu programu. Vymezení výstupů, výsledků a dopadů programu odpovídá cílům programu a podporovaným aktivitám. Pro hodnocení splnění cílů programu a evaluaci pokroku při realizaci programu a jeho úspěšnosti jsou stanoveny indikátory pro úroveň vstupů, výstupů, výsledků a dopadů. Navržená intervenční logika je reálná a má jasnou a logickou strukturu.

3.3 Jak odpovídá intervenční logika zaměření a cílů programu na straně jedné a výchozí situaci (řešenému problému) na straně druhé?

Intervenční logika je v souladu s východisky programu popsaným ve strategických dokumentech, z nichž program vychází. Zásadní je, že plně odpovídá popisu rozvoje excelence stanoveném v Konceptci institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR.

4 Výsledky, přínosy a dopady programu

4.1 Jak odpovídají očekávané výsledky společenským potřebám, na které program reaguje, a stanoveným cílům programu?

Text programu rozlišuje formální výsledky a věcné výsledky. Formální výsledky odpovídají vymezením druhů výsledků dle samostatné přílohy č. 4 Definice druhů výsledků Metodiky 17+². Věcné výsledky ukazují konkrétní změnu (důsledek realizace aktivit programu) vyvolanou programem. Odpovídají tak výsledkům, jak jsou chápány v mezinárodní evaluační praxi.

Věcné výsledky dle textu programu spočívají „ve zvýšení kvality a efektivity systémů výzkumných organizací pro podporu excelence VaVal, zvláště příslušné administrativní podpory. Funkční systémy pro podporu excelence vytvářejí napomáhají zvýšení kompetencí výzkumníků a výzkumných týmů připravovat a řešit excelentní výzkumné projekty a významně přispívají k zajištění stability excelentních výzkumných týmů“.

Toto vymezení výsledků koresponduje s cílem programu a jeho potřebě stanovené v Konceptci institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR a strategických dokumentech, z nichž program vychází.

4.2 Jak odpovídají stanovené formy výsledků očekávaným výsledkům?

Text programu stanovuje povinnost, aby každý podpořený projekt vytvořil nejméně jeden formální výsledek, a to strategii rozvoje excelence na výzkumné organizaci. Tento výsledek má nabývat formálních náležitostí druhu výsledku O a bude vytvořen nejpozději v polovině doby realizace podpořeného projektu. Tento výsledek, včetně jeho formy, je plně v souladu se zaměřením programu, jeho účelem a cílem. Strategie rozvoje excelence totiž představuje základní rámec pro institucionalizaci rozvoje excelence na výzkumné organizaci, tedy základ pro tvorbu a realizaci nástrojů pro rozvoj excelence. V první etapě řešení projektu by tedy měly být položeny základy institucionálního rámce, který by se následně měl rozvinout v dalších etapách podpořených projektů.

Dále text programu uvádí, že uznatelné budou všechny druhy výsledků dle uvedené samostatné přílohy č. 4. Obecné vymezení škály formálních výsledků odpovídá velké volnosti, kterou program poskytuje žadatelům, resp. příjemcům při stanovování aktivit projektů.

4.3 Jaké jsou očekávané přínosy programu?

Text programu rozlišuje dopady (resp. přínosy), které nastávají na dvou úrovních: (i.) úrovni výzkumných pracovníků a pracovníků a výzkumných týmů a (ii.) výzkumné organizace. Dopady, které mají nastat na obou úrovních, jsou stanoveny reálně a odpovídají dopadům, které identifikuje odborná literatura či evaluace zahraničních programů. Jistou slabinu představuje absence časového horizontu (či alespoň jeho nástin), po němž dopady mohou nastat. Lze očekávat, že některé dopady, zejména na

² <https://vyzkum.gov.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=799796&ad=1&attid=998021>

prvně uvedené úrovni, mohou nastat bezprostředně po ukončení projektů, zatímco dopady na výzkumné organizace se mohou projevit až s několikaletým odstupem. Stanovení tohoto časového horizontu je však limitováno jednak tím, že evaluovaný program je prvním programem svého druhu realizovaným v ČR (a tedy nejsou dostupné informace z evaluace programů, na něž program navazuje), jednak skutečností, že nebyla vypracována podkladová analýza, která by tyto informace mohla upřesnit.

4.4 Jak odpovídají očekávané výsledky předpokládaným přínosům a dopadům?

Výše uvedený věcný výsledek programu zcela odpovídá předpokládaným dopadům na úrovni výzkumníků (výzkumných týmů) a výzkumných organizací. Vytvoření či zefektivnění (zlepšení) fungování institucionálního rámce je nezbytným předpokladem pro rozvoj excelence na obou uvedených úrovních dopadů.

4.5 Jsou předpokládané přínosy a dopady v souladu se společenskými potřebami a cíli programu?

Dopady evaluovaného programu jsou v přímé spojitosti s cíli programu. Dosažení požadovaných (očekávaných) dopadů implikuje splnění cíle programu a dosažení jeho účelu. Jak bylo uvedeno výše, cíl programu odpovídá společenské potřebě vyjádřené ve strategických dokumentech. Z úzké vazby mezi cílem programu EXCELENCE a společenskou potřebou tedy vyplývá, že také jeho dopady jsou v souladu také se společenskými potřebami.

5 Výdaje programu

5.1 Jsou výdaje programu stanoveny reálně ve vztahu k zaměření a cílům programu?

Text programu přináší výdaje programu strukturované na jednotlivé roky jeho realizace, zdroje financování a průměrnou míru podpory z prostředků státního rozpočtu. Míra podpory v průběhu realizace programu postupně klesá z 90 % v prvním roce jeho realizace na 20 % v posledním roce s tím, že průměrná výše podpory za celou dobu realizace programu by měla dosáhnout 51 %. Klesající míra podpory by měla podpořené organizace motivovat ke změně institucionálního zázemí (institucionálních podmínek) pro podporu excelence tak, aby se podpora excelence stala standardní součástí aktivit podpořených vysokých škol, na níž tyto organizace alokují příslušné prostředky.

Vzhledem k tomu, že program EXCELENCE je prvním programem svého druhu a není se při přípravě rozpočtu možné opřít o výsledky evaluací předchozích programů a současně nebyla vypracována podkladová studie, která by mj. zjišťovala finanční potřeby vysokých škol v oblasti rozvoje institucionálního zázemí pro rozvoj excelence, není možné rozhodnout, zda je finanční alokace programu dostatečná k dosažení jeho cíle a dopadů. Relativně široká škála podporovaných aktivit a obecnější vymezení cíle na straně jedné a klesající míra podpory stimulující vysoké školy k zajištění fungování systému podpory excelence z jiných zdrojů (zvláště prostředků na DKRVO) na straně druhé napovídají, že splnění cíle programu je reálné.

5.2 Jak odpovídá škála uznatelných výdajů cílům a aktivitám programu?

Text programu uvádí základní výčet způsobilých nákladů s tím, že jejich podrobnější přehled bude součástí zadávací dokumentace k veřejné soutěži. Škála způsobilých výdajů svojí šíří odpovídá zaměření programu a poskytuje dostatečný prostor pro zacílení projektů dle potřeb rozvoje excelence v podpořených vysokých školách.

6 Aktivita programu a příjemci podpory

6.1 Jak odpovídají podporované aktivity cílům programu, očekávaným výsledkům a předpokládaným přínosům a dopadům?

Vazbu podporovaných aktivit s cílem programu znázorňuje intervenční logika evaluovaného programu. Z ní je zřejmý přímý vliv aktivit programu skrze výstupy, výsledky a dopady na splnění cílů programu. Podporované aktivity jsou vymezeny relevantně a reálně ve vztahu k dosažení cíle programu.

6.2 Jak odpovídá vymezení příjemců podpory zaměření a cílům programu?

Vymezení příjemců vychází z popisu programu v Koncepti institucionální podpory excelence na vybraných univerzitách a v rámci Akademie věd ČR. Jediným příjemcem podpory jsou veřejné vysoké školy, které již dosahují určité excelence – jsou zapojeny do programů podporujících excelenci VaV. Text programu tyto programy vyjmenovává, jedná se o ERC granty, účast v rámcových programech (Horizont 2020 a Horizont Evropa), ERC CZ, EXPRO a OP JAK (podpora realizace projektů MSCA). Tyto programy se však liší mírou excelence, resp. podporují projekty na různé úrovni excelence. Text programu neuvádí, zda tato odlišná míra excelence bude zohledňována při hodnocení projektových žádostí. Pokud se program zaměřuje na rozvoj excelence na světové úrovni (tj. zapojení do mezinárodních programů rozvíjejících excelenci), bylo by žádoucí, aby rozdílná úroveň excelence byla zohledněna při hodnocení a výběru projektů.

Stanovení podmínky dosažení jisté úrovně excelence zajišťuje, že nebudou podpořeny vysoké školy, které žádné excelence nedosahují. Minimálně v poslední dekádě je kladen značný důraz na rozvoj excelence. Pokud tedy dosud vysoká škola nedosáhla žádné úrovně excelence, je vysoce pravděpodobné, že nedisponuje potenciálem pro rozvoj excelence. Podíváme-li se na účast veřejných vysokých škol v programech podpory excelence (účast alespoň v jednom z nich je podmínkou oprávněnosti žadatele v programu EXCELENCE), zjistíme, že z 26 se jich těchto programů účastnilo 22. Tyto vysoké školy tedy mají potenciál pro další rozvoj excelence. Snadno nahlédneme, že vymezení příjemců podpory odpovídá účelu a zacílení programu.

7 Způsob realizace

7.1 Jakým způsobem bude program realizován?

Text programu uvádí, že program bude realizován jednou veřejnou soutěží, která podpoří projekty s dobou řešení právě 5 let. Tím se vytvářejí stejné podmínky pro žadatele/příjemce pro realizaci projektů.

Podmínky konkrétní veřejné soutěže budou obsaženy v textu vyhlášení veřejné soutěže/ a v příslušné zadávací dokumentaci spolu s dalšími informacemi a podklady nezbytnými pro zpracování a podání návrhu projektu.

8 Hodnocení a výběr projektů

8.1 Jak budou hodnoceny návrhy projektů?

Text programu popisuje způsob hodnocení návrhů projektů s odvoláními na příslušné části zákona č. 130/2002 Sb. Hodnocení splnění podmínek veřejné soutěže bude provádět komise pro přijímání návrhu projektu jmenovaná poskytovatelem. Odborné hodnocení bude provádět odborný poradní orgán na základě minimálně 2 nezávislých posudků oponentů. Vymezení způsobu hodnocení návrhu projektů odpovídá podmínkám způsobu hodnocení stanovených zákonem č. 130/2002 Sb. a stávající praxi MŠMT při hodnocení návrhů projektů VaV.

8.2 Jakým způsobem budou vybírány projekty k podpoře?

Text programu uvádí způsob výběru projektů s odkazy na §21 zákona č. 130/2002 Sb. Navržený způsob vychází z dlouhodobé praxe MŠMT v oblasti výběru projektů k podpoře. Dále jsou navrženy skupiny kritérií pro hodnocení a výběr projektů s tím, že podrobná kritéria budou součástí zadávací dokumentace. Navržené skupiny kritérií umožňují zhodnotit věcnou kvalitu návrhu projektu a schopnost uchazeče jej realizovat.

8.3 Jak bude probíhat průběžné a závěrečné hodnocení projektů?

Způsob průběžného a závěrečného hodnocení projektů je v textu programu zmíněn velmi stručně s odvoláním na příslušné části zákona č. 130/2002 Sb. Text programu dále uvádí, že požadavky spojené s průběžným a závěrečným hodnocením budou specifikovány ve smlouvě o poskytnutí podpory.

9 Monitorování programu a jeho evaluace

9.1 Jak bude probíhat monitorování programu?

Text programu popisuje způsob monitorování na úrovni podpořených projektů a na úrovni celého programu. Na prvně zmíněné úrovni bude monitorování prováděno pracovníky poskytovatele za spoluúčasti členů odborného poradního orgánu. Bude realizováno na základě informací uvedených průběžných a závěrečných zprávách projektů.

Na úrovni celého programu bude dle textu programu monitorování prováděno v souladu Metodikou hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů platnou v době hodnocení programu, případně podmínkami stanovenými poskytovatelem. To je jistě formálně správné, nicméně stávající metodika a Základní principy přípravy a hodnocení programů a skupin grantových projektů problematiku monitorování nezmiňují vůbec (v případě metodiky) nebo jen velmi okrajově. Otázkou je, jak problematika monitorování bude upravena v aktualizované metodice hodnocení výzkumných organizací (aktualizované M17+). Proto by nejpozději před vyhlášením veřejné soutěže měl mít poskytovatel vytvořenu a implementovánu vlastní metodiku pro monitorování a vytvořen systém pro sběr a vyhodnocování monitorovacích ukazatelů.

Text programu dále uvádí, že pro monitorování budou využity kvantitativní monitorovací ukazatele, které jsou v textu programu představeny v tabulkách. Jejich hodnoty budou získávány z periodických a závěrečných zpráv o realizaci projektů a IS VaVal.

Navržené indikátory jsou vhodné pro monitorování průběhu programu. Pro monitorování průběhu projektů však nejsou dostatečně konkrétní, nedokáží dostatečně postihnout specifické zaměření podpořených projektů. Proto by bylo vhodné pro potřebu monitorování průběhu projektů tyto indikátory rozpracovat pro úroveň projektů. Tato sada indikátorů by měla být uvedena v zadávací dokumentaci veřejné soutěže.

9.2 Jak bude využito monitorování programu?

Text programu neuvádí, jak budou využity informace získané z monitorování programu. Z popisu monitorování lze usuzovat, že budou využity pro řízení programu a pro sledování jeho pokroku.

9.3 Jakým způsobem bude program evaluován?

Text programu stanovuje, že bude provedeno průběžné hodnocení, hodnocení ukončeného programu a hodnocení dopadů. K těmto druhům evaluací specifikuje dobu jejich provedení, zaměření a zda bude realizováno interně či externími subjekty.

Dále jsou uvedeny datové zdroje a indikátory pro zhodnocení splnění cílů programu. Popis evaluací odpovídá standardní praxi v zemích s vyspělou evaluační kulturou.

9.4 Jak bude sledováno a hodnoceno splnění cílů programu?

Pro hodnocení splnění cílů programu text programu uvádí dvě sady indikátorů – (i.) pro hodnocení na operační úrovni a (ii.) pro hodnocení na strategické úrovni. Hodnocení na operační úrovni sleduje úspěšnost implementace programu z hlediska vstupů a výstupů programu, zatímco hodnocení na strategické úrovni se zabývá splněním intervenční logiky programu. Pro hodnocení splnění intervenční logiky programu jsou navrženy ukazatele vstupů, výstupů, výsledků a dopadů. Navržené kvantitativní a kvalitativní ukazatele jsou relevantní intervenční logice, umožní tedy zhodnotit, zda cíl programu byl dosažen.

9.5 Jak budou využity výsledky evaluace?

Text programu explicitně neuvádí, jakým způsobem budou využity výsledky evaluace, resp. jednotlivých druhů evaluací. Z popisu evaluací lze usuzovat jejich využití pro řízení programu (v případě průběžné evaluace), zhodnocení účelnosti a účinnosti využití finančních zdrojů (splnění cílů programu) a pro přípravu případného návazného programu.

9.6 Jak bude sledováno a hodnoceno dosažení výsledků, přínosů a dopadů?

Hodnocení dosažených výstupů, výsledků a dopadů bude založeno na kvantitativních a kvalitativních indikátorech. Pro hodnocení výstupů je navrženo 5 kvantitativních a jeden kvalitativní indikátor. Výsledky budou hodnoceny s využitím 3 kvantitativních a dvou kvalitativních indikátorů. Pro hodnocení dopadu jsou navrženy 3 kvantitativní a jeden kvalitativní indikátor. Navržené indikátory odpovídají vymezení výstupů, výsledků a dopadů v intervenční logice programu. Hodnoty indikátorů budou zjišťovány při monitorování programu, z dat v IS VaVal, projektových zpráv, zpráv o implementaci, dotazníkového šetření a strukturovaných rozhovorů. Navržené způsoby sběru dat zajistí jejich dostupnost a úplnost.

10 Vymezení rizik

10.1 Jakým způsobem jsou identifikovaná rizika relevantní zaměření, cílům, aktivitám a způsobu implementace programu?

Text programu stručně charakterizuje rizika, která mohou vyvstat na straně příjemců i poskytovatele. Jedná se o finanční rizika, administrativní rizika, personální rizika a strategická rizika. Identifikovaná rizika odpovídají povaze, účelu a velikosti programu. K jednotlivým rizikům je stanoven způsob jejich předcházení, resp. řešení. Tento způsob je v souladu s vymezením rizik a je reálně proveditelný.

11 Závěry a doporučení

Navržený program je svým zaměřením v českém prostředí unikátní a dalo by se říci přelomový. Oproti jiným programům na podporu excelence se nezaměřuje pouze na přímou finanční podporu excelentních výzkumníků a výzkumných týmů, ale zejména na vytvoření institucionálního zázemí, systému na podporu excelence v podpořených vysokých školách. Program zohledňuje různorodost vysokých škol v oblasti institucionálních podmínek a strategií rozvoje excelence a podporou široké škály aktivit vytváří dostatečný prostor pro vysoké školy, aby mohly své systémy a příslušné nástroje pro rozvoj excelence nastavit podle aktuálních rozvojových potřeb.

Program je zacílením a podporovanými aktivitami vysoce relevantní dlouhodobé společenské potřebě spočívající v posilování excelence VaV a následně intenzivnějším zapojení vysokých škol do mezinárodní spolupráce v rámci ERA, a jenž je reflektována v národních strategických dokumentech v oblasti podpory VaV.

Zacílení a účelu programu odpovídá jeho intervenční logika. Ta je dostatečně konkrétní a reálně proveditelná. Výstupy, výsledky a dopady programu adekvátně reagují na společenské potřeby a rozvojové priority definované ve strategických dokumentech.

Návrh programu formálně odpovídá požadavkům stanoveným v zákoně č. 130/2002 Sb. a v Základních principech přípravy a hodnocení programů a skupin grantových projektů. Strukturou a mírou podrobnosti odpovídá návrhům programů účelové podpory VaV, které byly připraveny a schváleny v posledních cca 4 letech.

Na základě provedeného hodnocení jsou navržena následující doporučení k efektivnějšímu využití finančních prostředků programu:

- Vypracovat analýzu absorpční kapacity. Významnou slabinou navrženého programu je absence podkladových studií, které by poskytly informace pro efektivní nastavení parametrů programu, resp. veřejné soutěže. Vzhledem k tomu, že navržený program svým účelem a zaměřením nenavazuje na podobně zaměřený předchozí program, není možné ani využít informace z provedených evaluací. Proto by bylo vhodné vypracovat analýzu absorpční kapacity programu, která by zjistila poptávku po programu, tedy konkrétní potřeby a plány vysokých škol v oblasti posilování excelence.
- Upřesnit aktivity podporované programem. Jakkoliv program poskytuje značnou volnost vysokým školám zaměřit aktivity projektů svým specifickým potřebám, k omezení případné multiplicity financování a sporům při kontrolách projektů a posuzování uznatelnosti výdajů by bylo žádoucí upřesnit, jaké typy aktivit program podporuje, a jednoznačně aktivity programu vymezit vůči jiným programům na podporu excelence. Aby se případné multiplicity financování odhalily již v průběhu hodnocení a výběru projektů, bylo by vhodné, aby členy odborného poradního orgánu byli zástupci těchto (národních) programů.

- Definovat kritéria excelentního projektu. Protože se oprávnění žadatelé mohou významně lišit úrovní excellence svého VaV a tedy jejich projekty mohou také cílit na rozdílnou míru excellence, bylo by vhodné s ohledem na potřebu podpořit světovou úroveň excellence vytvořit kritéria pro hodnocení a výběr projektů, která by zhodnotila úroveň excellence. Příkladem může být bonifikace získání mono-beneficiary projektů v rámcových programech (ERC a MSCA) či účasti v národním programu ERC CZ, případně vytvořit škálu programů na podporu excellence, v níž by maximální ocenění získaly projekty, resp. vysoké školy, které získaly ERC grant a/nebo podporu z programu ERC CZ.
- Stanovit indikátory pro jednotlivé projekty. Pro potřebu monitorování pokroku při realizaci jednotlivých projektů by bylo vhodné navržené monitorovací indikátory programu rozpracovat pro úroveň projektů, což by rovněž usnadnilo monitorování průběhu celého programu.

Navržená doporučení nemusejí být reflektována v návrhu programu, bylo by však žádoucí, aby byla zohledněna při přípravě zadávací dokumentace k veřejné soutěži.